

Czytanki polskie

L. 4

Kazimierz Króliński

NARÓD POLSKI
I JEGO ZIEMIE

Wydanie szóste

**Kolekcja
Emila Kornasia**

NAKŁADEM
KSIĘGARNI ROMANA JASIELSKIEGO
STANISŁAWÓW 1920

Obszar ziem polskich i ich granice.

Wiemy o tem wszyscy, że ziemia ma kształt kulisty, jak np. jabłko. Powierzchnia tej kuli jest w niektórych miejscach suchym lądem, w znacznej jednak części stanowi morza. Lądów wielkich rozróżniamy pięć. Są to: Azja, na wschód od nas i na południowym wschodzie Azji Australia, na południe za niewielkiem morzem Afryka, na zachód zaś za oceanem Atlantyckim Ameryka. Część świata, na której rozprzestrzeniają się ziemie polskie, nazywa się: Europa.

Ziemie polskie zatem leżą w północnej części Europy środkowej. Jak każdy gospodarz oddziela swoją posiadłość od sąsiada płotem, lub miedzą, tak też i narody ustanawiają dla swoich ziem granice, o ile te granice nie są już wyznaczone ręką Stwórcy, czyli o ile nie są naturalne. Granicę naturalną może stanowić brzeg morski, lub łańcuch gór, a niekiedy i łożysko rzeki. Ziemie, które dziś do Polski należą, lub kiedykolwiek do niej należały, mają takie naturalne granice na północy i południu. I tak na północy obijają się o nie fale morza Bałtyckiego, dalej zaś rzeka Dźwina odgranicza je od innych sąsiadów, zwanych Łotyszami, na

wschodzie granicę taką stanowi rzeka Dniepr i poniżej Dniestr, na południu łańcuch gór karpackich, na zachodzie zaś góry Sudety i rzeka Odra. Na tej tedy przestrzeni mieszkały od wieków ludy, które z biegiem czasu wytworzyły dzisiejszy naród polski, lub też z nim się sprzymierzyły w jedno państwo, jak np. Litwini, Białorusini, Małorusini i t. p. W granice te wciśkali się Niemcy od zachodu i osiedlali wzdłuż morza Bałtyckiego, albo nad Odrą, wypierając Polaków.

Śląsk jeszcze za Kazimierza Wielkiego odpadł od Polski, a tak samo część ziemi nad Bałtykiem u ujścia Niemna oderwała się za panowania Wazów. Granice takie, przesuwane prawie każdego wieku, nazywają się polityczne. W chwili, gdy oddajemy tę książeczkę do druku, Polska odrodzona nie ma jeszcze ustalonych politycznych granic, zwłaszcza na wschodzie, a więc nie możemy ich ściśle oznaczyć i musimy mówić tylko o granicach naturalnych. W każdym jednak razie różnicy wielkiej nie będzie, albowiem Polska jest tam, gdzie mieszka lud polski, a że on mieszka właśnie na określonym obszarze, więc i granice nasze polityczne będą sięgały od Karpat po Bałtyk, od Sudetów po dorzecze Dniepru.

Najważniejszą rzeczą jest to, że mamy obecnie własny brzeg morski na zachód od Gdańska, niewielki wprawdzie, bo wynoszący zaledwie 45 kilometrów, ale i to wystarczy nam na zbudowanie portów i stworzenie własnej żeglugi morskiej, co wpłynie na rozwój handlu i przemysłu.

Ukształtowanie powierzchni

Ziemię naszą przeważnie stanowią równiny, lub lekko wzniesione płaszczyzny. W południowej tylko stronie rozciąga się wspaniały łańcuch górski zwany Karpatami.

Karpaty rozpoczynają się daleko poza granicami Polski, bo aż w pobliżu Dunaju na zachodzie i biegnąc silnie wygiętym łukiem przeszło 1200 kilometrów, kończą się również blisko Dunaju w Siedmiogrodzie.

Do Polski należą tylko pas zewnętrzny Karpat, czyli północny, z wewnętrznego zaś tylko Tatry. Zachodnia część Karpat, od ujścia rzeki Olszy do Odry aż do wylomu rzeki Popradu nosi nazwę Beskidu zachodniego. Najwyższy szczyt Babia Góra wznosi się 1725 m. nad poziom morza. Na zachód od Babiej Góry wznosi się Góra Barania, u stóp której wypływa Wisła. W paśmie tem jest przełęcz Jabłonkowska, w pobliżu Babiej Góry, skąd wypływa do Wisły Raba i Skawa a do Dunaju Orawa. Przez tę przełęcz przecinał się żywioł polski poza łańcuch karpaccy i zamieszkał tam zwartą masą. Obszar ten nazywamy Orawą.

Na wschód od tej przełęczy Beskid zachodni, nosi nazwę Gorców aż do wylomu rzeki Popradu, która wypływa na południowych stokach Tatr, ale zmierza do Dunajca i Wisły. Przez tę przełęcz, zwaną Leluchowską, prowadzi kolej z Krakowa do Budapesztu. Na południowej zaś stronie Karpat, również jak na Orawie osiadł lud polski

i krainę przezeń zamieszkaną nazywaną Spi-szem. (Ziemie tę wraz z 13 miastami polskimi i wieloma wsiami kupił ongiś Władysław Jagiełło od króla czeskiego za 40.000 kóp groszy praskich). W tych dwu miejscach zatem, na Spiszu i Orawie granice Polski przełamują się poza łańcuch karpacki.

Do łańcucha karpackiego należą najwyższe góry w Polsce: Tatry, ciągnące się około 60 kilometrów wzdłuż od zachodu na wschód, a w szerz liczą około 20 kilometrów. We wschodniej części są one zbudowane z twardych, granitowych skał. Tu więc wznoszą się najwyższe ich szczyty: Gerlach, Łomnica, Krywań, Świnica, sięgające do 2.700 metrów nad poziom morza, tu znajdują się też na znacznej wysokości jeziora górskie jak Morskie Oko, Czarny Staw i i. W zachodniej części Tatry zbudowane są ze skał wapiennych, które łatwiej dają się wypłókiwać i stąd widzimy tam przepiękne doliny np. dolina Kościeliska, znajdują się też w tej części Tatr liczne jaskinie.

U stóp Tatr rozciągają się cztery piękne doliny i tak: ku północy dolina Nowotarska, przepływa ją Dunajec, na zachód dolina rzeki Orawy, na południe dolina Liptowska nad Wagiem, na wschód dolina Spiska nad Popradem.

Dunajec przebił sobie drogę przez piękne, wapienne góry zwane Pieniny, ciągnące się kilka kilometrów na północny wschód od Tatr. Od wyłomu Popradu ciągnie się Beskid wschodni. Ważne tu są przełęcze Dukielska, u źródeł Wisłoki, Użocka u źródeł Sanu, Stryjska, skąd

czerpie wody rzeka Stryj i Jabłoniczka, gdzie Prut i Czeremosz biorą swój początek. Przez wszystkie te przełęczce biegną linje kolejowe na południową stronę Karpat. Najwyższe wzniesienie w Karpatach wschodnich stanowi pasmo górskie Czarnohora ze szczytem Howerla 2 000 m. nad p. m. Na zachód od Karpat ciągną się graniczne góry Sudety. Rzeka Nissa kładzka dzieli je na dwie części: północno-zachodnia Karkonosze i południowo-wschodnia Jesionik, skąd wypływa rzeka Odra.

Niemal równolegle do Karpat ciągnie się tak zwany pas wyżyn południowych, przedzielony Wisłą na dwie części. Zachodnia część nosi nazwę wyżyny Małopolskiej pomiędzy rzeką Odrą i Wisłą. Zachodnia część tej wyżyny nosi nazwę wyżyny Śląskiej, od Krakowa zaś aż do Wielunia wyżyny Krakowsko Wieluńskiej, na wschód ciągną się góry Kielecko Sandomierskie, z najwyższem wzniesieniem gór Świętokrzyskich. Są to góry najstarsze w Europie, sięgały kiedyś do 6.000 metrów nad poziom morza, lecz z biegiem czasu zwietrzały i zniszczyły się. Po prawej stronie Wisły rozciąga się płaska wyżyna Lubelska, dalej Wołyńska i Podolska, poorana licznymi jarami rzek, biegnących do Dniestru.

Na północy od tego pasa wyżyn leży pas nizin polskich, któredy przed wiekami płynęła ku zachodowi rzeka Prawisła, zabierająca wody dzisiejszej Wisły, Odry i Łaby i uchodziła do morza Niemieckiego. Prawie równolegle do tego pasa nizin wznosi się jeszcze jeden pas wzniesień najniższy i tworzy malowniczą krainę, po-

jezierza Bałtyckiego, zawierającą mnóstwo większych i mniejszych jezior. Nad samem morzem leżała wąska nizina nadmorska, urozmaicona piaszczystemi wałami. Nad Wisłą od Krakowa ciągnie się ponadto nizina nadwiślańska, nad górny Dniestrem nizina naddniestrzańska i na Śląsku nizina rzeki Odry.

Rzeki i jeziora

Rzeki polskie uchodzą do dwu mórz: do Bałtyku i do morza Czarnego. Królową polskich rzek jak powszechnie mówimy, jest *Wisła*, długa około 1125 kilometrów. Wypływa u stóp Baraniej Góry w Karpatach na Śląsku i płynie dwoma strumieniami, a złączywszy się koło m. Ustronia przebiega południowy Śląsk w kierunku wschodnim przepływa koło Krakowa i skręca półkolem ku półn. wschodowi, a koło Warszawy ku półn. zachodowi, wreszcie kieruje się prosto na północ. Dzieli się ona na: górną od źródeł po ujście Sanu, środkową od Sanu po Brdę i dolną aż do ujścia. U ujścia dzieli się na dwa ramiona, z których prawe zwane Nogatem wpada za miastem Elblągiem do Bałtyku. Główna odnoga wpada do morza za Gdańskiem.

Wisła przyjmuje przeszło 120 rzek i potoków. Najważniejsze są: z prawej strony Biała, Soła, Skawa, Raba, Dunajec, Wisłoka, San, Wieprz, Bug z Narwią i Drwęca, z lewej Przemsza, Prądnik, Nida, Pilica, Bzura, Brda i inne.

Odra wypływa z gór Sudeckich i wpada do morza niżej Szczecina. Z prawej strony wpada

do niej pod Kistrzynem Warta najważniejsza rzeka po Wiśle, z lewej Nissa kładzka.

Niemen jest główną rzeką Litwy. Wypływa z płaskowyżu litewskiego i wpada do morza pod Kłajpedą. Wpada doń Wilija, o której śliczną pieśń napisał Mickiewicz.

Dźwina zachodnia wypływa z rosyjskiej już wyżyny Wałdajskiej i wpada do morza koło miasta Rygi.

Do morza Czarnego uchodzi, ale nie wprost *Prut*, wypływa u stóp Czarnohory, łączy się pod Śniatynem z Czereמושem i wpada do Dunaju.

Dniestr z licznymi dopływami z Karpat i wyżyny Podolskiej wpada do morza Czarnego pod miastem Akermanem.

Boh płynie przez Ukrainę i Podole i wpada do morza Czarnego pod miastem Chersonem.

Dniepr jest dwa razy dłuższy od Wisły. Wypływa równie jak Dźwina z wyżyny Wałdajskiej i uchodzi do morza Czarnego, tworząc liman tj. rozległe, a płytkie jezioro przy ujściu, oddzielone od morza wąskim nasypem, zwanym kosą. Sławne są na tej rzece progi (Porohy) i małe wysepki (Ostrowy).

Do Dniepru wpadają z prawej strony: Berezyna, Prypeć, Teterew, Roś, Taśmina, a z lewej: Desna, Suła, Worksla i in. Przy ujściu Suły kazał ongiś Bolesław Chrobry wbić słupy graniczne swego państwa.

Jezióra: Ziemia polska posiada mnóstwo jezior. Najwięcej jest ich na pojezierzu Bałtyckiem, (największe z nich Śniardwy).

Na Kujawach *Gopło* długie 4 mile. Nad jego

brzegiem leży Kruszwica, siedziba Piasta w dawnych czasach.

Lednica koło Gniezna z wyspą, na której podobno miała być pierwsza w Polsce katedra. Na Litwie największym jeziorem jest *Narocz*, a najślawniejszym *Świtez*.

Nad *Prypecią* ciągną się bagna pińskie.

Oprócz rzek i jezior istnieje jeszcze na ziemiach polskich 5 kanałów wodnych, wykopanych dla żeglugi, np. kanał *Ogińskiego* na Litwie łączy *Niemen* z *Dnieprem*, *Królewski* łączy *Wisłę* z *Dnieprem*, *Bydgoski* łączy *Odrę* z *Wisłą*, a *Augustowski*, łączy *Wisłę* z *Niemnem*.

Klimat

Wyraz ten oznacza ciepłotę, opady, wiatry i tym podobne zjawiska napowietrzne, które wpływają na rozwój roślinności, na zwierzęta a nawet na ludzi. Polska ma klimat tak zwany zmienny, na zachodzie łagodniejszy, na wschodzie ostrzejszy. Jeżeli wiatr wieje od zachodu, a więc od morza, przynosi on wilgoć i chmury, od wschodu zaś wieje wiatr suchy, bo tam znajduje się wielki ląd Azji. Wiatr ten nie przypędza chmur, mamy więc wtedy piękną pogodę. Bliskość morza powoduje częstsze i obfite deszcze lub śniegi, a powietrze w zimnej porze jest o wiele cieplejsze niż na wschodzie, w lecie zaś mamy na wschodzie gorętsze i suchsze dni, na zachodzie chłodniejsze. Tak np. *Odra* zamarza w zimie ledwie na jeden miesiąc, *Wisła* na 2, *Niemen* na 3, a *Dźwina* aż na 4 miesiące.

Szata roślinna

Od ciepłoty i opadów zależy roślinność kraju. Obszar ziem polskich był ongiś pokryty nieprzebytymi lasami, w których od wieków stopa ludzka nie powstała. Drzewa padały od starości same, a na ich próchnie wyrastały nowe, tworząc nieprzebyte gąszcze. Dopiero gdy przybyli tu ludzie i zaczęli wycinać lasy, osuszać bagna, zmienił się wygląd ziemi. Długie jednak wieki upłynęły, zanim uzyskano urodzajną glebę i możliwe warunki gospodarcze. W klimacie naszym z drzew liściastych rosną: dąb, grab, buk, klon, jawor, lipa, olcha, brzoza, wierzba, osika i i., ze szpilkowych zaś sosna, jodła, świerk; niektóre jak limba, cis, modrzew, należą już do rzadkości. Z owocowych: jabłoni, grusza, czereśnia, wiśnia, śliwa; orzech włoski sprowadzono później z południa. Z krzewów po lasach mamy maliny, borówki, w ogrodach, agrest, porzeczki.

Uprawna ziemia wydaje wszelkie gatunki zboża: pszenica głównie na Podolu, Ukrainie i w okolicy Sandomierza i wogóle tam, gdzie na gruncie gliniastym wyrobił się czarnoziem. Więcej jednak udaje się u nas żyta w północnych okolicach; owies głównie w górzystych. Sieją też jęczmień, proso, hreczkę, wykę, groch; na żyznej podolskiej ziemi sadzą kukurydzę. Na całym niemal obszarze udają się po części konopie i len oraz ziemniaki, które stanowią główny artykuł pożywienia dla ludności wiej-

skiej. Z roślin tak zwanych przemysłowych uprawiają buraki cukrowe (w byłem Królestwie, w Małopolsce, na Wołyniu) rzepak na olej, tytoń w południowo-wschodniej Małopolsce. W ogrodach udają się doskonale warzywa: kapusta, buraki, cebula, ogórki, arbuzy, kalarepa, marchew, pietruszka i t. p., głównie warzywnictwo kwitnie w okolicach wielkich miast, a zwłaszcza wokoło Krakowa, Poznania, Warszawy i t. d. W okolicach Warszawy rozwinięte jest kwieciarstwo jak np. hodowla róż.

Zwierzęta

Od świata roślinnego zależny jest świat zwierzęcy. W dawnych czasach żyły na ziemiach polskich zwierzęta dzikie, które z biegiem czasu prawie doszczętnie wytepiono, Niema więc dziś turów, żubrów, łosi i w Tatrach świstaków. Z innych utrzymuje się jeszcze gdzieśgdzie, w puszczy lub lasach karpackich, niedźwiedź. Wilki i lisy są jeszcze częściej spotykane, ryś i żbik prawie na wymarciu tak samo jak wydra, bóbr. W lasach dębowych napotkać można jeszcze dziki. Z innych dochowały się jelenie tylko w górach. Sarny i zające więcej rozpowszechnione. Dochowały się również drapieżce drobne: łasica, kuna, techórz, a szczury, myszy, caomiki są nieraz klęską dla gospodarstw. Z pośród pożytecznych żyją na ziemiach polskich jeż, kret i nietoperz.

Dzikie ptactwo żyje jeszcze gromadnie w okolicach baguistych: dzikie gęsi, kaczki,

kury, spotykamy też tu i ówdzie po większych lasach głuszcze, cietrzewie i t. p. Orły można spotkać jeszcze w Tatrach. Z jadowitych gadów żyje na ziemiach polskich na gruncie górskim, kamienistym żmija.

Między zwierzętami oswojonemi pierwsze miejsce zajmuje bydło rogate, dalej konie i owce. świnie i coraz częściej króliki, oraz wszelkiego rodzaju ptactwo domowe, głównie gęsi, kury i kaczki.

Ludność

Polacy mieszkają zwartą ławą na Śląsku cieszyńskim i w południowej części Śląska Górnego, w Wielkopolsce, na Pomorzu, Mazowszu, w Małopolsce, wreszcie na Spiszu i Orawie i tu stanowią gdzieś tam większość, w porównaniu z ludnością napływową. Na ziemiach kresowych zaś, jak na Wołyniu, Podolu, Ukrainie, na Litwie, Białorusi, Żmudzi i Inflantach są w mniejszości.

Wedle ostatnich obliczeń na wszystkich wyszczególnionych ziemiach Polski żyje obecnie 24 milionów 490 tys. Polaków. Poza granicami ziem polskich (w Ameryce, Rosji, Niemczech i t. d.) 3 miliony 665 tys., co stanowi razem 28 milionów 155 tys.

Polacy na całym obszarze ziem polskich, mówią własnym polskim językiem, który należy do najbogatszych i najpiękniejszych języków świata. W niektórych tylko okolicach zachowała się u ludu mowa, z dawna jeszcze, różniąca się

akcentem i wymawianiem niektórych dźwięków i wyrazów. Tak np. mają odrębną swoją gwara górale na Podhalu, Mazurzy na Pojezierzu. Kaszubi nad morzem i t. p. Powoli jednak, wskutek działania szkół, różnice się zacierają. Językiem czysto polskim, literackim można się porozumiewać najzupełniej w każdym zakątku ziemi polskiej. To samo można powiedzieć o ubiorach ludowych, które zacierają się powoli z roku na rok. Tylko górale tatrzańscy zachowali jeszcze po części swój strój i lud ziemi krakowskiej.

Obok Polaków mieszkają na ziemiach polskich inne jeszcze narody, tak zwane napływowe. Są to głównie Niemcy, Żydzi, Rosjanie i t. d. Z tych najwięcej wsiadło się od zachodu w ziemie polskie Niemców, którzy przez całe wieki parli na wschód i zajmowali po kawałku ziemię, bądź też osadzali się po miastach. W ten sposób niektóre okolice kresowe zostały zupełnie zniemczone.

Drugie miejsce pod względem liczebnym zajmują na ziemiach polskich Rusini (około 20%) Wołyń, Podole, część wschodniej Małopolski, około 10% stanowią Białorusini w okolicach Mińska, Mohiłowa, Witebska, na czwartem miejscu Niemcy i Żydzi. Ci ostatni liczą razem na ziemiach polskich około 6 milionów i są rozsiadani po całym terytorjum. Jak wiadomo z historii, Polska pierwsza na całym świecie przygarnęła żydów prześladowanych wszędzie i wzięła ich pod swoją opiekę (Kazimierz Wielki). Za to wywdzięczyli się żydzi w ten sposób, że przyjęli i pielęgnowali wśród siebie gwara niemiecką,

a w społeczeństwie polskiem tworzą osobny żywioł, wrogi nieraz dla narodu.

Bogactwo naturalne

Za bogactwo naturalne jakiegoś kraju uważamy kopaliny, czyli skarby ukryte w ziemi jak również wszystko to, co znajduje się na jej powierzchni, a ma dla człowieka wartość, lub wreszcie zasób siły motorowej, jak np. wodospady rzek, potoków i t. d.

Do bogactw naturalnych naszego kraju należą przedewszystkiem: węgiel, nafta, torf, gazy ziemne, jako materiały palne. I tak wielkie złoża węglowe znajdują się od Żabrze na Śląsku Górnym przez Hutę Królewską, Katowice, Sosnowice, Mysłowice do Jaworzna koło Krakowa i do rzeki Ostrawicy w Cieszyńskim. Złoże to dochodzi do 300 metrów grubości i, wedle obliczeń inżynierskich, wartość jego dochodzi w przybliżeniu do 90 miliardów tonn. (W Niemczech tylko 68 miliardów, a w Anglii 60.

Nafta znajduje się tu i ówdzie na całym Podkarpaciu od rzeki Raby do Czeremoszu. Dotychczas urządzono około 2.000 szybów dochodzących gdzieś do 1.300 m. głębokości. Najwięcej obecnie dają szyby horysławskie i krośnieńskie. Co do wydajności kopalnie polskie zajmują 3 z rzędu miejsce na całym świecie. Niestety prawie wszystkie kopalnie na ziemiach polskich należą do obcych (Anglicy, Belgijczycy, Francuzi, Niemcy, Żydzi). Obok ropy naftowej wydobywają wosk ziemny.

Rudy żelazne wydobywają w zagłębiu Dąbrowskiem, w okolicach Częstochowy i wreszcie w górach Świętokrzyskich w Radomskiem. W Karpatach i Tatrach są również rudy, ale dotychczas nie urządzono kopalń.

Rudy cynkowe, ołowiane i miedziane mamy na Śląsku i po części w Kieleckiem.

Siarke wydobywają koło Krakowa (Swoszowice) i wielu innych miejscach; bogactwo jej nie jest jeszcze zbadane. Liczne źródła siarczane są na Podkarpaciu, koło Lwowa (Szkoło), i t. d.

Sól kamienna znajduje się w Wieliczce i Bochni i źródła solne na Podkarpaciu, na Śląsku, w okolicach Buska, Solca, na Kujawach (Ciechocinek) i w Wielkopolsce (Inowrocław).

Kainit, sól używana jako nawóz sztuczny pod buraki cukrowe znajduje się we wschodniej Małopolsce. Do sporządzania nawozów sztucznych należą fosforyty, znajdują się na Podolu i w Królestwie w okolicach Rawy.

Krede do pisania wydobywają koło Chełma i na Wołyniu. Wapień do wypalania wapna znajduje się w wielkiej ilości na wyżynie Małopolskiej; w okolicach Lwowa (Gródek Jagiell.) Marmury mamy w okolicach Kielc, piaskowce w Karpatach, we wsch. Małopolsce, granity i porfiry w Tatrach, glinki porcelanowe w Ćmielowie w Król. Pol., na Wołyniu i Podolu. Gips w Poznańskiem, w Kieleckiem, we wschodniej Małopolsce.

Ze źródeł mineralnych leczniczych słyną szczawy żelaziste (Krynica, Żegiestów, Szczawnica), wody jodowo bromowe (Iwonicz, Ry-

manów), solankowe (Rabka, Ciechocinek, Busk, Solec).

Do bogactw naturalnych należy także siła wodna. Wszystkie rzeki karpackie mogą być użyte do poruszania machin i wyrabiania elektryczności i t. p.

Wytwórczość na ziemiach polskich

To wszystko, co ziemia daje w stanie surowym, nie byłoby nic warte, gdyby człowiek przerobić tego nie umiał. Pracą więc jednak wytwarza człowiek z surowca artykuły użyteczne, bądź też wykorzystuje żyzność gleby i hoduje rośliny oraz zwierzęta. Dorobek ręki ludzkiej nazywa się wytwórczością.

Na pierwszym miejscu u nas stała przed wiekami wytwórczość zboża, bardzo wysoko rozwinięta. Dzisiaj tylko Wielkopolska wytwarza najwięcej i najkorzystniej zboże, mimo nieurodzajności gleby. W ogólności obsiewa się na ziemiach polskich przeciętnie 90.000 km² żytem, 50.000 km² owsem, 27.000 km² pszenicą, 23.000 km² jęczmieniem.

Z innych płodów rolniczych wydaje Polska ziemniaki i pod tym względem zajmuje drugie miejsce na świecie, rozpowszechnia się też uprawa buraków cukrowych. Kukurydzę i tytoń daje wschodnia Małopolska, len uprawiają nad Dźwinią i górnym Dniestrem.

Z rolnictwem łączy się przemysł rolniczy. Należy tu cukrownictwo, gorzelnictwo, browarnictwo i rozpowszechnione wszędzie młynarstwo (młyny wodne, parowe i wiatraki).

Również z rolnictwem łączy się chów zwierząt domowych. Rasa bydła polskiego (czerwona) nie odznaczająca się pierwszą jakością, ustępuje powoli miejsca bydłu holenderskiemu i szwajcarskiemu. Udoskonala się też chów koni.

Chów owiec rozpowszechniony w Karpatach, hodowla świń w całej Polsce, oraz drobiu i w ostatnich czasach królików.

Jakkolwiek Polska jest krajem wybitnie rolniczym, rolnictwo jej (oprócz Wielkopolski) jest w wielkim zaniedbaniu. Wielkopolska wyzyskała wszystko, co tylko ziemia dać może.

Klęską dla rolnictwa była wojna. Ubytek rąk roboczych doprowadził do tego, że miliony morgów leżą odłogiem, a tymczasem musimy sprowadzać z Ameryki całe okręty zboża. Przyczyniają się też do upadku rolnictwa strejki rolne i powszechne lenistwo. Po tylu strasznych zniszczeniach należałoby nam pracować ze zdwojoną energią, od świtu do nocy — niestety nastął teraz taki prąd, żeby pracować tylko 8 godzin dziennie. Zmniejsza się więc wydajność pracy a więc i ogólna suma chleba — a za tem postępuje drożyzna i głód.

Przemysł

Rozróżniamy przemysł domowy, rękodzielniczy i przemysłowy czyli fabryczny. Domowy przemysł jest rozpowszechniony w całej Polsce t. j. ludność wyrabia sama dla siebie płótna, odzież, narzędzia wszelakie i t. p. Przemysł rękodzielniczy zaś po miastach podupadł z braku

materiału (skóry, tkanin, metalu, drzewa etc.). W zastoju jest przemysł fabryczny, zniszczony przez wojnę do cna. Niemcy i Austriacy w okupowanych dzielnicach Polski niszczyli umyślnie polskie fabryki, wywozili maszyny. Uruchomienie przemysłu jest bardzo trudne z następujących względów: 1.) brak surowca (bawełny, wełny, metali i t. p.), 2) wskutek zaprowadzenia 8 godzinnego dnia pracy zmniejszyła się produkcja węgla i nie wystarczy go na pędzenie fabryk, 3) lenistwo szerokich mas robotniczych, które wolą przemierać głodem niż pracować. Jak długo fabryki nasze nie pójdą w ruch w całej pełni, tak długo będzie nas gilotła drożyzna, nie podniesie się pieniądz, jednym słowem nie będzie zmiany na lepsze. Gdyby dziś cały naród pracował z wyteżoną energją przez lat dajmy na to pięć, to dzwignąłby odrazu polską wytwórczość i znikłaby drożyzna.

Handel

O handlu obecnym zewnętrznym możemy powiedzieć tylko tyle: sprowadzamy wszystko, wywozimy mało.

Handel wewnętrzny zaś ujęli w swe ręce prawie wyłącznie — żydzi. Polska więc pod względem handlowym zajmuje na świecie prawie ostatnie miejsce! Jedyną nadzieję pokładamy w otwarciu drogi na morze. Wielkich jednak miliardów potrzeba na zbudowanie własnego portu i floty handlowej.

Oświata i urzãdzenia cywilizacyjne

Najwyżej oświata rozwinęła się w byłym zaborze austriackim i w Wielkopolsce. Obecnie rząd polski zajmuje się utworzeniem jednolitego szkolnictwa na wszystkich ziemiach.

Mamy najwyższe szkoły czyli uniwersytety: Jagielloński w Krakowie, króla Jana Kazimierza we Lwowie, króla Stefana Batoroego w Wilnie, uniwersytet w Warszawie, Poznaniu i Lublinie.

Politechnikę we Lwowie, Akademię rolniczą w Dublanach pod Lwowem.

Szkoły średnie: gimnazja i szkoły realne mamy prawie w każdym większym miasteczku, oraz sporą ilość szkół powszechnych po miastach i wsiach. Brak jednak nauczycieli ogromny i brak budynków, oraz książek do nauki. Rząd jednak zakłada liczne seminarja nauczycielskie i jest nadzieja, że w najbliższych latach oświata w Polsce będzie na równi z innymi krajami.

Mało też jak dotychczas jest u nas szkół zawodowych, jak rzemieślnicze, rolnicze, górnicze i t. p. Jest nadzieją, że i na tem polu wkrótce stosunki się poprawią.

Sieć dróg żelaznych nie jest w Polsce zbyt bogata. Najważniejsze linje, łączące nas ze światem są: Warszawa-Kraków, Cieszyn, Bogumin, Warszawa-Brześć Litewski-Kowel, Warszawa-Lwów-Tarnopol i Lwów-Czerniowce, Warszawa-Mława — do Gdańska, Warszawa-Poznań, Warszawa-Wilno, Dźwińsk, Mińsk.

Mamy też liczne koleje lokalne.

Środki komunikacyjne wodne prawie w zaniedbaniu. Olbrzymiej pracy i kapitałów potrzeba, ażeby komunikację u nas podnieść do takiego stanu, jak na zachodzie.

Drogi bite i gościńce istnieją tylko w byłych zaborach pruskim i austriackim i w pewnej mierze w Królestwie. Obszary pod byłym zaborem rosyjskim są w tym względzie ogromnie upośledzone.

Ustrój państwa i podział polityczny ziem

W chwili obecnej nie mamy ustalonego ustroju państwowego, bo nie mamy jeszcze uchwalonej konstytucji.

Na czele Rzeczypospolitej stoi Naczelnik Państwa, który ma taką samą władzę jak król lub prezydent. Władzę ustawodawczą ma w swem ręku Sejm, a wykonawczą rząd. Całe państwo ma być podzielone na województwa, a te na ziemie, powiaty i gminy.

Ponieważ podział ten nie jest jeszcze uskuteczniiony podajemy podział polityczny ziem polskich z czasów przedrozbiorowych i tak:

Dawna Polska dzieliła się na 3 wielkie prowincje: **Wielkopolskę, Małopolskę i Wielkie Księstwo Litewskie.**

Każda prowincja dzieliła się na województwa i ziemie, a te na powiaty.

Województwa i ziemie miały swoje pewne prawa, odrębne sądownictwo i urzędy administracyjne.

Wielkopolska zawierała 13 województw a to :

Województwo Poznańskie z ziemią Wschowską. Główne miasto **Poznań** nad rzeką Wartą. Jestto najstarsze miasto w całej słowiańszczyźnie. Posiada starożytny zamek niegdyś rezydencję królów polskich, śliczny kościół katedralny, w którym spoczywają prochy Miecysława I i Bolesława Chrobrego, bibliotekę Raczyńskich, Muzeum Mielżyńskich połączone z Towarzystwem Przyjaciół Nauk. Znaczniejsze miasta: Rogóźno, w którym zamordowano króla Przemysława, Szamotuły, w kościele ołtarz, przed którym modlił się król Sobieski, Piła, miejsce urodzenia sławnego orędownika oświaty ks. St. Staszica. Międzyrzecz i Opalenica słynne dawniej z wyrobu sukien, Śrem niegdyś zamek warowny.

Woj. Kaliskie. Miasta: Kalisz istniało już w II wieku po Chr., Nakło miejsce zwycięstwa Bolesława Krzywoustego nad Pomorzanami, dalej Konin, Krotyszyn, Odolanów, Złotów i Sulmierzyce.

Woj. Gnieźnieńskie. Miasta: *Gniezno*, starsze może niż Poznań, gdyż miał go założyć Lech. Do r. 1300 było miastem koronacyjnem i stolicą prymasów t. j. najstarszych biskupów polskich. Z kościołów, najwspanialsza katedra, w której spoczywają zwłoki św. Wojciecha, Dąbrówki, bisk. Ign. Krasickiego poety. Posiada oprócz tego 8 starożytnych kościołów i wiele pamiątek. Gąsawa pamiętna zamordowaniem Leszka Białego, Keynia, Trzemeszno, (sławny klastor) Znin, Mogilno, Wągrowiec, Klecko i Kamień.

Woj. Sieradzkie. Miasta: Sieradz, Piotrków, Warta, Uniejów, Łask, Wielmoż i Ostrzeszów.

W Piotrkowie wzięły początek Sejmy (pierwszy r. 1467), od r. 1578 był siedzibą najwyższego trybunału dla Polski.

Woj. Łęczyckie. Sejmikowano w Łęczycy już w r. 1180 celem ustalenia ustaw. Później często odbywały się tu synody. Pod Łęczycą we wsi Tum istnieje kościół założ. w r. 967,

Woj. Brzesko-Kujawskie. Cenniejsze miasta: Brześć kujawski, Kruszwica nad jez. Gopłem z wieżą mysią, dawna siedziba książąt, Włocławek handlowe i przemysłowe miasto, Płowce, gdzie Łokietek pobił Krzyżaków w roku 1331.

Woj. Inowrocławskie. Tworzyło z Brzesko-kujawskiem Kujawy. Miasta: Inowrocław, w którym r. 1321 ogłoszono klątwę papieża na krzyżaków. Kazimierz Wielki odstąpił tu na zjeździe 1343 r. krzyżakom ziemię Chełmińską i Michałowską. Pokłady soli odkryto tu niedawno. Bydgoszcz niegdyś gród warowny. Zwyciężył tu generał Dąbrowski r. 1794 Prusaków. Z tem województwem połączona była ziemia Dobrzyńska, która, sąsiadując z Prusakami, Litwinami i krzyżakami, ulegała częstym rabunkom najeźdźców.

Woj. Płockie posiada gród starożytny Płock nad Wisłą, który za Władysława Hermana i Bolesława Krzywoustego był drugą stolicą Polski. Okolica Płocka jest nadzwyczaj piękna. We wsi Opinogórze spoczywają zwłoki wielkiego poety Zygmunta Krasińskiego.

Woj. Mazowieckie dzieliło się na 10 Ziemi i było bardzo licznie zaludnione. Stąd Mazurzy wychodzili do całej prawie Polski na kolonizację. Miasta główne: **Warszawa.** Założona w XIV

wieku. Mieli ją założyć Czesi. Od r. 1379 stała się stolicą książąt mazowieckich. Od 1569 zaczęły się tu odbywać sejmy polskie, a od 1573 sejmy elekcyjne. R. 1595 Zygmunt III przeniósł tu stolicę z Krakowa. W czasie wojen szwedzkich złupiono ją okropnie, podniosła się za panowania Sobieskiego. Tu obradował Sejm czteroletni, tu nadano konstytucję 3 maja. R. 1794 szwec Kiliński, wywoławszy powstanie, pobił Moskali. Po upadku powstania 1795 należała chwilowo do Prus, którzy ją niszczyli. R. 1807 była stolicą Księstwa Warszawskiego. Rozbudziło się tu życie narodowe i literackie, żyli tu: Brodziński, Staszic, Malczewski, Słowacki, Jul. Niemcewicz, Korzeniowski, Lelwel i w. i. R. 1830 podczas powstania była ogniskiem ruchu narodowego. R. 1861—4 skupiały się tu siły powstańcze. Posiada liczne kościoły, pomniki, (Mickiewicza, Sobieskiego, Kopernika, kolumnę Zygmunta III), śliczny ogród Saski, położony w środku miasta. Znajduje się tu wiele drukarni i księgarń. Wychodzi tu mnóstwo książek z pod prasy. Pod względem przemysłu zajmuje bardzo ważne stanowisko, jest tu blisko 400 fabryk. Herbem Warszawy jest syrena tj. pół ryby, pół kobiety, dlatego nazywają ją syrenim grodem.

W pobliżu Warszawy znajdują się miejscowości: Bielany z klasztorem kamedułów, Wilanów z pałacem Sobieskiego, Grochów słynny z bitwy w 1831 r. Inne miasta: Czernsk, niegdyś siedziba książąt, Warka pamiętna zwycięstwem Stefana Czarnieckiego nad Szwedami (1656),

Raszyn, gdzie ks. Poniatowski pobił Austryaków (1809), Ostrołęka pamiętna bitwą 1831 r., Żyrardów, wieś posiadająca największą fabrykę sukna na ziemiach polskich.

W ostatnich kilkudziesięciu latach rozwinęło się tu nowe miasto **Łódź**, obecnie po Warszawie zajmujące pierwsze miejsce co do wielkości. Całe miasto stanowi prawie jedną ulicę, mającą przeszło milę długości. Przez nią przechodzą koleje elektryczne i żelazne. Przed wojną było w Łodzi przeszło 400 fabryk wyrobów bawełnianych, wełnianych i jedwabnych.

Woj. Rawskie między rzeką Wisłą i Pilicą dzieliło się na dwie ziemie. Znaczniejsze miasta: Rawa z zamkiem książąt mazowieckich, Sochaczew i Gostynin.

Woj. Chełmińskie z ziemią Michałowską, graniczyło z krajami krzyżackimi od północy i zachodu. Ucierpiało wiele od najazdów i należało czasowo do krzyżaków. Miasta: Chełmno w roku 1387 miało akademię, Toruń miejsce urodzenia Mikołaja Kopernika, sławne pokojem toruńskim (1466). Posiada śliczną katedrę. Inne miasta: Grudziądz, Rądzyn, Kowalewo, Brodnica, Chełmża i Lubawa.

Woj. Malborskie nad Bałtykiem R. 1274 krzyżacy założyli miasto Malborg, zbudowali ogromny zamek i mieli tu stolicę. Kazimierz Jagiellończyk r. 1466 przyłączył to województwo napowrót do Polski. Elbiąg w którym Konrad Mazowiecki zbudował krzyżakom pierwszy ich zamek. Sztum posiadał znakomity zamek warowny. Do tego województwa należała *Warmja*,

mierzyła 77 mil kwadr., w której panowali biskupi warmińscy, sławni najczęściej z uczoności i zasług (Ignacy Krasicki). W mieście Fromborku znajduje się grób Kopernika i wspaniała katedra. Stolicą była Warmja.

Woj. Pomorskie nad morzem Bałtyckiem. Gł. m. Gdańsk u ujścia Wisły zalicza się do największych miast w Polsce. Posiada mnóstwo okazałych świątyń i budowli. Znajduje się w niem współczesny pałac Kaz. Jagiellończyka. Kościerzyna, Starogard, Puck, Wejherowo, Tczew, Świecie, Gniew, Kartuzy, Tuchowa i Chojnice oto miasta pomorskie, bogate, bo kwitł tu handel długie wieki.

Małopolska

w rzeczywistości większa niż Wielkopolska. Od Unji Lubelskiej składała się z 11 województw, 3 księstw i 3 ziem.

Woj. Krakowskie najbogatsze w całej Polsce. Należały tu księstwa: Siewierskie, Oświęcimskie, Zatorskie i Spisz za Karpatami. Główne miasto **Kraków**, zwany „polskim Rzymem“. Miał go założyć książę Krakus. Od czasów Wł. Łokietka był stolicą państwa polskiego. Kazimierz Wielki zbudował tu zamek i Sukiennice (śliczny gmach w pośród rynku). R. 1794 ogłosił tu Tadeusz Kościuszko powstanie. Od roku 1795 należał Kraków do Austrii, od 1809 do 1815 roku do Księstwa Warszawskiego, od tego czasu aż do 1846 tworzył osobną Rzeczpospolitą. Znajduje się tu zamek Wawel, siedziba królów dawnych,

przy nim katedra mieszcząca grób św. Stanisława. Pod katedrą spoczywają prochy królów polskich, Tad. Kościuszki, Ks. Poniatowskiego i Adama Mickiewicza. Znajduje się na Wawelu skarbiec przechowujący drogocenne zabytki. Na wieży sławny, największy w Polsce dzwon „Zygmunt“. Kościół Marjański należy do najwspanialszych w Polsce. Znajduje się w nim ołtarz sławnego rzeźbiarza Wita Stwosza. Wszystkich wogóle kościołów posiada Kraków 40. W kościele na Skałce, gdzie został zabity św. Stanisław, spoczywają zwłoki sławnych ludzi: Długosza, Winc. Pola, Kraszewskiego, Wyspiańskiego i innych. W innych kościołach mieszczą się grobowce świętych i błogosławionych Polaków, jak św. Jacka, św. Jan Kantego. Sławnym jest Uniwersytet Jagielloński, dalej biblioteka Jagiellońska, Muzeum narodowe i Czar-toryskich, Akademia sztuki malarskiej, liczne zakłady naukowe, Towarzystwa. Mieści się tu Akademia Umiejętności w której skład wchodzi najslawniejsi uczeni polscy. Środek miasta okala śliczny ogród zwany plantami. Za miastem park Jordana. Mogiła Kościuszki, na górze św. Bronisławy jest najpiękniejszą na świecie mogiłą usypaną ręką ludzką. Na południe za Wisłą widnieje mogiła Krakusa, a koło wsi Mogiły, sławnej z opactwa cystersów, mogiła Wandy.

Częstochowa posiada cudowny obraz Matki Boskiej, Królowej Korony Polskiej, w kościele oo. paulinów na Jasnej Górze, sławnej w historii z wojen szwedzkich.

Stary Sącz posiada zwłoki św. Kunegundy. Miasta: Miechów, Szczekociny, Biecz, Dukla, Kęty, Żywiec, Zator, Oświęcim, są bardzo ważne w historii polskiej. We wsi Tyńca znajduje się najstarszy klasztor benedyktynów w Polsce. Do województwa tego należą Raławice, pamiętne bitwą zwycięską w roku 1794.

Woj. Sandomierskie. Główne miasto **Sandomierz**, stolica biskupia, Wiślica (statut Kazimierza Wielkiego był tu wydany). Kielce z katedrą biskupią. W województwie tem ze względu na żyzność ziemi wiele jest miast i wsi bardzo bogatych i ludnych.

Woj. Kijowskie. Gł. m. **Żytomierz**, dawniej stolica biskupów kijowskich. Stawiszczce pamiętne zwycięstwem Stef. Czarnieckiego nad kozakami Berdyczów, w którym za czasów konfederacji barskiej ks. Marek karmelita i Kazimierz Puławski długo bronili się przeciw Moskwie. W mieście tem jest tyle żydów, że katolicy stanowią $\frac{1}{7}$ część mieszkańców.

Woj. Ruskie. Główne miasto **Lwów**. Założył je w roku 1259 książę halicki Lew, a odbudował i rozszerzył Kazimierz Wielki. Słynęło to miasto z handlu ze Wschodem w dawnych czasach. Liczne napady mongolskie, tureckie i kozackie zadawały mu straszne klęski. Najważniejsze oblężenie wytrzymało w r. 1672, a w r. 1675 tatarskie. Roku 1704 zdobyli go Szwedzi i wymusili znaczny okup. Mieszka tu 3 arcybiskupów katolickich, polski, ruski i ormiański. Kościołów znajduje się 30; z tych ważniejsze: katedra św.

Jura (ruska), kościół bernardynów, kościół jezuicki, katedra łacińska, w której król Jan Kazimierz składał śluby Mateo Boskiej, mianując ją Królową Polską. Gmachy: Ossolineum z biblioteką i Muzeum Lubomirskich i inne. Lwów posiada Uniwersytet, Akademię handlową, liczne szkoły i zakłady. Pomniki: Mickiewicza, Sobieskiego, Fredry, Kilińskiego, B. Głowackiego, Smolki, Kornela Ujejskiego i innych. Za miastem od północy na górze, gdzie stał ogiś zamek warowny, wznosi się olbrzymi kopiec usypany ręką ludzką na pamiątkę połączenia Polski, Rusi i Litwy Unią Lubelską 1569 r. Fr. Smolka dał na ten cel około połowy swego majątku. Miasta: Jarosław słynne dawniej z jarmarków, Halicz, niegdyś stolica książąt, Przemyśl nad Sanem, stolica dwóch biskupów, w Sądowej Wiszui odbywały się Sejmy. Żółkiew gniazdo rodzinne Żółkiewskich. Mieszczą się tu zwłoki St. Żółkiewskiego, poległego pod Cecorą 1620. Trembowla, w której odznaczyła się Zofja Chrzanowska podczas oblężenia tureckiego za panowania Sobieskiego. Uwagi godne: Tarnopol, Stanisławów, Kołomyja i t. d.

Woj. Wołyńskie. Miasto gł. **Łuck** pamiętne zjazdem monarchów 1429. Beresteczko, w okolicy którego odniesiono za Jana Kazimierza zwycięstwo nad Turkami r. 1651. Krzemieniec posiadał liceum t. zw. krzemienieckie, założone 1804 przez Czackiego dla szerzenia oświaty na Wołyniu, Podolu i Ukrainie.

Woj. Podolskie kraina „mlekiem i miodem płynąca“. Miasto główne **Kamieniec** posiadało

sławna twierdzą. W r. 1672 zajęli je na pewien czas Turcy. Bar, gdzie zawiązała się konfederacja barska 1768.

Woj. Lubelskie. W Lublinie dokonano znacznej już unji Polski, Rusi i Litwy. Puławy wieś Czartoryskich, skąd zaczęła szerzyć się oświata. Wyszła stąd pierwsza historia polska dla ludu p. t. „Pielgrzym w Dobromiłu“ napisana przez Czartoryską.

Woj. Bełskie zawiera miasta: Bełż, Dubienkę — pamiętna bitwa 1791, stoczona przez Kościuszkę, — Horodło Tu pierwszy raz połączyła się Litwa z Polską na Sejmie 1413. Tyszowce, w których zawiązała się konfederacja tyszowiecka przeciw Szwedom 1655 r.

Woj. Podlaskie. Miasto główne Drohiczyn, Białystok, od którego rozpoczyna się puszcza białowieska.

Woj. Bracławskie, stanowi część Podola, Miasta: Bracław, Tulczyn, Humani (sławne rzezią) Targowica (konfederacja targowicka) i t. d.

Woj. Czernichowskie należało do Polski od r. 1618 do 1667.

Litwa

Kraj litewski posiadał osobny rząd, ale uznawał zwierzchnictwo, czyli podlegał władzy polskiego króla, począwszy od Władysława Jagiełły. Historia Litwy poczyna się dopiero w wieku XIII. Książę Mendog przyjął był wiarę katolicką, ale

ze względu na macosze opiekuństwo krzyżaków, wolał się wiary wyrzec, niż im podlegać. Następca jego Gedymin miał synów Olgierda i Kiejstuta. Syn Olgierda, Jagiełło przyjął chrześcijaństwo z całym narodem litewskim, ożenił się z córką polską Jadwigą i połączył oba kraje w jedno państwo.

Litwa nazywała się W. Ks. Litewskiem i składały ją wówczas: Właściwa Litwa, Żmudź, Ruś Czarna i Biała, Polesie, część Wołynia i Księstwa halickiego, Podole i Ukraina. Dzieliła się na:

Woj. Wileńskie. Stołeczne miasto **Wilno** nad rzeką Wiliją. R. 1387 zburzono tu świątynię pogaństwa i zaczęto budować katolickie kościoły. Słynny jest obraz Matki Boskiej w Ostrejbranie. W kościele katedralnym spoczywają zwłoki św. Kazimierza, patrona młodzieży polskiej. Książę Stefan Batory założył tu akademię w roku 1579, która dotrwała do r. 1832. W szkole tej uczyli się Tomasz Zan, Adam Mickiewicz, Ignacy Domejko, Odyniec, Słowacki, Kraszewski i inni.

Woj. Trockie. Miasto Troki znajduje się w prześlicznym położeniu, stanowiło dawniej stolicę Litwy. Grodno pamiętne ostatnim sejmem Rzeczypospolitej 1793 r. Kowno w ślicznej dolinie nad Wilją, wstawione pobylem Mickiewicza.

Księstwo Żmudzkie dochoowało pogaństwo aż do r. 1417. Tu odbywały się najcięższe boje z krzyżakami. Miasta: Rosienie największe w Żmudzi, Miedniki, Szawle, Telsze, Szydłów i Kroże, sławne rzezią w r. 1894, kiedy to Moskale mordowali lud w kościele, usiłując zamknąć tenże.

Żmudź jako kraina nadmorska miała wielkie znaczenie handlowe dla Polski. Nad morzem leży góta Biruty, uważana za świętą.

Woj. Smoleńskie należało do Litwy. Zabrali je Moskale w r. 1654.

Woj. Połockie. Główne miasto Połock nad Dźwiną.

Woj. Nowogródzkie. Wyszli stąd Tadeusz Kościuszko i Adam Mickiewicz. Nowogródek, Zaścianek Zaosie, miejsce urodzenia Mickiewicza, Lachowice, Polanka, pamiątka zwycięstwem Stefana Czarnieckiego nad Moskalami.

Woj. Witebskie. Miasta: Witebsk, Wieliż, Orsza nad Dnieprem.

Woj. Brzesko-litewskie. Miasta: Brześć litewski, Pretulin, sławny męczeństwem Unitów, Pińsk, Janów, gdzie zamordowano bł. Andrzeja Bobolę.

Woj. Mściszawskie. Cenniejsze miasta: Mściszaw, Mohilew, Andruszów.

Woj. Inflanckie stanowiło część dawnych Inflant. Miasta: Dźwińsk i Leżyce.

Oprócz tego należał dawniej do Polski Śląsk dolny i górny, Inflanty, Kurlandja, dzisiejsza Bukowina, oraz hołdowała Polsce przez pewien czas w XV i XVI wieku Wołoszczyzna.

Wojewódzka Biblioteka
Publiczna w Opolu

CM KEK 327164

000-327164-00-0

Czy

1. Króński
2. —
3. —
4. —
5. —
6. Sokulski J.
7. Króński K. Księstwo Warszawskie.
8. — Galicja od 1772 r. do naszych czasów.
9. Sokulski J. Wojna o niepodległość Polski w 1830/1. r.
10. Króński K. Wiosna ludów (r. 1848).
11. — Pod jarzmem pruskim.
12. Sokulski J. Walka o wolność w r. 1863/4.
13. Jadwiga z Łobzowa. Do Krakowa.
14. Króński K. Śląsk.
15. Sokulski J. Opowiadanie o ks. Józefie Poniatowskim.
16. Króński K. Krzyżacy.
17. Sokulski J. Polacy na Wschodzie (1797--1877).
18. Zubrzycki. Pod Ostrołęką, opowiadanie z 1831 r.
19. Sokulski J. O konstytucji 3. maja 1791 r.
20. Zubrzycki. Wyprawa Dwernickiego na Wołyń 1830/1.
21. Sokulski J. Giller.
22. Zubrzycki T. Rzeź galicyjska (1846).
23. Czapeżyński T. Walerjan Łukasiński.
24. Króński K. Rok 1812.
25. Zubrzycki T. Wzięcie Warszawy (1831)
26. Sokulski J. Na polach Grochowa.
27. Króński K. Polska Wolna.
28. — Bohaterski Lwów.
29. — Józef Piłsudski.
30. — Legjoniści żołnierzami Wolnej Polski.

Teatrzyk polski:

1. Unolt E. Nasza Krowa.
2. — Wielka Chwila.